

Bruno Schulz: Knjiga

Blažina, Dalibor

Source / Izvornik: **Književna smotra, 1998, XXX, 29 - 37**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:835333>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-31**



Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)



IZDAVAČKI KOLEKTIV
Hrvatski književni zavod
ZA OBITELJ I NAJBLIŠE
RODNOŠTVA
BEOGRAD
1998

SADRŽAJ

Rasprave

- 3 *Katica Ivanković*
Jakobson i Česi ili O neuzvracenoj naklonosti
- 13 *Lada Čale Feldman*
Ilirija prurušena
- 21 *Tatjana Jukić*
Diskurzivne strategije Jane Austen:
Ponos i predrasude
- 29 *Dalibor Blažina*
Bruno Schulz: Knjiga

Analize

- 39 *Aleksandar Flaker*
Ruska žirafa s početka stoljeća
- 43 *Dean Slavić*
Eliotov ranjeni kirurg

Prevedeni eseji

- 51 *Edward Said*
Kultura i imperijalizam
- 59 *Wolfgang Emmerich*
Naknadni osvrt na književnost DDR-a

Prijevod

- 67 *Mladen Machiedo*
Neprolazni Palazzeschi

- 69 *Aldo Palazzeschi*
Kasne pjesme

- 77 *Yehuda Amichai*
Pjesme (izbor)

Bibliografija

- 79 *Helena Peričić*
Bibliografija zastupljenosti engleskih pisaca
u hrvatskoj književnoj kritici u razdoblju
1914.-1940.

Prikazi i recenzije

- 103 *Mirko Tomasović*
Milivoj Šrepel, pokretač *Slika iz svjetske
književnosti*
- 107 *Josip Užarević*
Končići bitka, ili mali odgovori
na velika pitanja
- 111 *Melita Jurkota*
Nov pogled na povijest ruskoga jezika
i kulturu
- 117 *Svjetlan Vidulić*
Zbornik o književnim vizurama Beča
- 119 *Irena Lukšić*
Enciklopedija književnih junaka
- 121 *Sanjin Ivandić*
Viewegh u Hrvatskoj

partnerom, te, kao fokalizacijsko žarište i transfiguracija čitateljske pozicije, potencira ključni komunikacijski paradoks i ključnu komunikacijsku frustraciju romana: "... zavidjela je svakome s kim je govorio" (Austen 1992: 329).

Naravno, ironična i dražeća pozicioniranost pripovjednoga glasa prema vlastitoj priči i njezinome autoritetu u romanima Jane Austen rafinirana je obrada naslijeđa iz 18. stoljeća. Viktorijanski će roman prihvatiti, doduše, autorefleksivnoga pripovjedača, ali će, zaslijepljen vrlim novim svijetom viktorijanske Engleske, potisnuti i transfigurirati svijest o zamkama komunikacije. Romani Jane Austen, posebno *Ponos i predrasude*, posljednja su velika obrada ove teme, koja – uhvaćena u diskurzivne strategije moći i užitka – postaje sama sebi svrhom¹⁴.

Ipak, danas kao i onda, zaveden retoričkim umijećem Jane Austen, a potom gorko prosvijećen, čitatelj iznevjeren pred oltarom počinje sumnjati ne samo u njezina obećanja, nego i u postojanje ovjerivoga govora uopće. Preostaje mu samo ironija, figura određiva upravo kao interpretativna zamka onoga što je rečeno u odnosu na neizrečeno, figura ponajdalje od performativa, omiljena figura Jane Austen. Iste one Jane Austen koju njezini biografi opisuju kao zlovoljnu usidjelicu, koja sjedi po strani, nijema poput žarača pred kaminom, ali žarača kojega se nakon spisateljskoga uspjeha svi boje.

SUMMARY

JANE AUSTEN'S DISCOURSE-GAMES: *PRIDE AND PREJUDICE*

Jane Austen (1775-1817) has often been compared to William Shakespeare, as Shakespeare of prose-writing. Although the analogy works primarily as a flattering witticism, it indicates two important facts: first, that one is dealing with a canonical author, and second, that the canonization is a tribute to the author's discursive virtuosity.

My aim here is to analyse the con-figuration of discourse in Jane Austen's *Pride and Prejudice*. Since the story of the

¹⁴ Usp. Luhmann, "Osamnaesto stoljeće doživljava kraj retorike, to jest kraj tehničkog povjerenja u komunikaciju. (...) Ipak, upravo ono što se odigrava među ljudima najprije se još u cijelosti promatra kao komunikacijski odnos. Socijalni se odnosi već poimaju kao potpuno refleksivni, a baš to dovodi komunikaciju do granica njenih mogućnosti. Nikada više nije bilo tako bogata repertoara pokušaja da se izide na kraj s takvim situacijama. Jedna od mogućnosti bilo je svjesno poigravanje u

LITERATURA

- Armstrong, N. 1990. *The Nineteenth-Century Jane Austen: A Turning Point in the History of Fear*. "Genre", XXIII, str. 227-246.
- Austen, J. 1992. *Pride and Prejudice*. Ware: Wordsworth Editions.
- 1956. *Selected Letters 1796-1817*. Ur. R. W. Chapman. Oxford UP: London, New York i Toronto.
- Birtwistle, S., Conklin S. 1995. *The Making of Pride and Prejudice*. Penguin/ BBC: Harmondsworth.
- Brownstein, R. M. 1988. "Jane Austen: irony and authority". U: *Last Laughs (Perspectives on Women and Comedy)*, ur. R. Barecca. Gordon & Breach: New York.
- Butler, M. 1987. *Jane Austen and the War of Ideas*. Oxford University Press: Oxford.
- Eagleton, T. 1983. *Literary Theory*. Basil Blackwell: Oxford.
- Felman, Sh. 1993. *Skandal tijela u govoru (Don Juan s Austinom ili zavođenje na dva jezika)*. Naklada MD: Zagreb.
- Genette, G. 1990. *The Pragmatic Status of Narrative Fiction*. "Style", 24/1, str. 59-72.
- Luhmann, N. 1996. *Ljubav kao pasija: o kodiranju intimnosti*. Naklada MD: Zagreb.
- Watt, I. 1963. "Introduction". U: *Jane Austen – A Collection of Critical Essays*, ur. I. Watt. Prentice-Hall: Englewood Cliffs, N. J.

novel is based on a series of misunderstandings and misinterpretations, problems and barriers related to communication, the characters function primarily as figures of their own discourses: their desires and gains are conditioned by complex rhetorical power-games. Bearing in mind that the same games condition the position of the narrator and the reader, the story of *Pride and Prejudice* could be viewed as a pattern of interpretation itself.

postupku s formama. Druge su počivale u paradoksanju, ironiji, u cinizmu. To znači: čovjek vidi komunikacijsku pogrešku i preuzima je u komunikaciju kao formu. Da bi je izbjegao, čini je svjesno. Tako barem izbjegava prigovor da ne zna što čini ili da nije u stanju vladati sredstvima. To je forma koja odgovara programu prosvjetiteljstva. (...) Ova tema sadrži barem jedan nesumnjiv odnos prema realnosti koji se ne može dalje raščlanjivati" (1996: 153).

Dalibor BLAŽINA

Filozofski fakultet – Zagreb

Bruno Schulz: Knjiga

1. TOPOS KNJIGE

U knjizi *Europska književnost i latinsko srednjovjekovlje* E. R. Curtius opisuje i slijedi, između ostalog, i povijest toposa Knjige; tvrdi da "upotrebu biti pisma i biti knjige u svrhu metaforike nalazimo u svim epohama svjetske književnosti, ali uz znatne razlike" (Curtius 1971: 310). Pa ipak, iako su razlike znatne, u srži toga toposa shvaćanje je Knjige kao sakralnoga predmeta: od najranijih civilizacijskih vremena "nalazi se u rukama svećeničke kaste i nosilac je religioznih predodžaba" (Curtius 1971: 310). Povijest toposa povijest je metafore koja se čas udaljuje, a čas približava svom konkretnom značenju; naravno, najveći semantički i semiotički potencijal nose svete knjige različitih religija, ali sâm topos razvija se u različitim inačicama: kao "knjiga srca", "knjiga razbora", "knjiga pamćenja", i – vjerojatno najčešće – kao "knjiga prirode".

"Knjiga prirode" doživljava svoju punu afirmaciju u renesansi, i to kao sinonimija svijeta; pa ipak, njeno je podrijetlo u srednjem vijeku gdje je "predodžba o svijetu, ili prirodi, kao 'knjizi' nastala u govorničkoj praksi propovijedaonice, da zatim, preuzeta u mistično-filozofsku spekulaciju srednjovjekovlja, prijeđe napokon u opću govornu upotrebu" (Curtius 1971: 329).

I Chevalier-Gheerbrantov *Rječnik simbola* naglašava sakralni karakter Knjige: prvo, "ona je simbol svijeta", i drugo, "zato što je knjiga Objava" (Chevalier-Gheerbrandt 1989: 262-263), pri čemu se u *Liberum mundi* katkada utvrđuje sukladnost između makrokozmičkog i mikrokozmičkog aspekta Knjige: homologija između božanskog i zemaljskog način je njena interpretiranja. Ponekad se govori o dvjema knjigama. Tako Curtius navodi engleskog mislioca Thomasa Browna koji 1643. godine piše: "postoje dvije knjige, iz kojih ja crpim svoju teologiju; osim one koju je ispisao sâm Gospod, druga, koju je ispisala njegova službenica priroda, onaj opći i javni rukopis, podastrt pred očima svijetu; tko ga nikada nije vidio u jednome, otkrio ga je u drugome" (Curtius 1971: 331). Nema sumnje, uzajamni odnos dviju Knjiga "intertekstualan" je, i mogao bi se interpretirati jezikom suvremene teorije: znak se tumači drugim znakom, knjiga drugom knjigom, a svijet drugim svijetom.

Curtius slijedi povijest toposa, preko Dantea i Shakespearea, sve do Goethea; ali njegova je povijest mnogo dulja i, preko Mallarméa i Rilkea, vodi do Borgesa i Umberta Eca. U dugom nizu "egzegeta Knjige svijeta" ni poljska književna tradicija, pa ni ona dvadesetostoljetna, nije ostala bez predstavnika. Središnje mjesto pripada Bruni Schulzu: premda nije jedini koji

Izvorni znanstveni rad.
Prihvaćen za tisak 12. 6. 1998.

posiže za navedenim toposom, egzegeza Knjige – kao ni u koga drugoga – najvažnije je mjesto, medij i predmet njegova razumijevanja svijeta (v. Sulikowski 1986).

2. BRUNO SCHULZ: KNJIGA ŽIVOTA

Bruno Schulz (1892.-1942.) jedan je od najvažnijih pisaca poljskog međuraća; njegovo se ime obično izgovara u trijadi Witkacy-Schulz-Gombrowicz, u onome nizu koji obilježava najviše domete te književnosti. U nju je, međutim, ušao stidljivo i s margine, ostavivši za sobom svega dvije zbirke pripovijedaka, *Dučani cimentne boje (Sklepy cynamonowe, 1935.)* i *Sanatorij pod klepsidrom (Sanatorium pod klepsydra, 1937.)*, nekoliko raspršenih pripovijedaka, nekoliko desetaka kritičkih osvrti, teorijskih članaka i kolekciju pisama, prijevod Kafkina *Procesa*; u taj nedovršeni, tragično prekinuti opus, valja upisati i izgubljeni (nenapisani?) roman *Mesija (Mesiasz)*.

Bruno Schulz, podrijetlom iz židovske obitelji, rođen je u Drohobyczu (danas: Drohobyč), gradiću u današnjoj Zapadnoj Ukrajini, ondašnjoj Galiciji, koji je za vrijeme njegova života doživljavao ubranu transformaciju iz učmala, arhaična gradića s granice svjetova (u njemu su, kao i u čitavoj Galiciji, u gotovo sretnoj simbiozi živjeli Poljaci, Ukrajinci i Židovi) u suvremeni grad koji će prijelaz civilizacijskoga praga zahvaliti tek otkrivenim nalazištima nafte u nedalekom Boryslawiu. Pa ipak, provincijalnost, marginalnost ostat će trajno obilježje ne samo gradića, nego i njegova *genius loci*, čiji je karakter duboko prožeo Schulzovo stvaralačko biće.

Privatna dimenzija te biografije uvjetovana je velikim promjenama na toj civilizacijskoj margini koja sada buja u različitim grotesknim deformacijama: Margina u krivom zrcalu Središta. Ali ta brutalna "pseudoamerikanizacija" uništava tragove tradicionalnih institucija i vrijednosti: obitelj Jakuba Schulza, sitnog trgovca suknom, zapast će – kao i mnogi njemu slični – u materijalne nedaće, pa će biti prisiljen prodati kuću (koja će uskoro izgorjeti u požaru). Iako će teret brige za obitelj pasti na brata Izydora, naftaškog poduzetnika, njegov će mlađi brat, talentirani slikar i grafičar, duboko proživjeti nestanak Doma i čitave "genijalne epohe", kako je nazivao svoje djetinjstvo kojim je vladao mitizirani lik Oca, Jakuba, "posljednjeg herezijarha" u borbi s prozaičnom svakodnevicom – što će biti osnovnom temom njegovih pripovijedaka.

Schulzov slikarski talent otkriven je još u gimnaziji; ali bio je to, kako pišu njegovi biografi, talent *outside-*

Ošamućeni svjetlom, prelistavali smo tu veliku knjigu ljetnih praznika čije su sve stranice plamtjele od sjaja dok su na dnu imale jezgru zlatnih krušaka, slatku do nesvijesti.

(1989: 3)

Ali, postoji i drugo vrijeme, vrijeme mita, vrijeme "sretnog događaja", vrijeme "gdje se svijet sustavno gradi iznova, svaki je trenutak potencijalno izvorni trenutak povratka punine smisla svijeta" (Stala 1995: 125). Njegova suprotnost – drugo lice svijeta, njegovo "drugo dno" – Autentik je "koji raste": ovdje negativni, uništavajući aspekt vremena biva ukinut", i to je vrijeme "čistog trajanja": umjetnosti i mita, vrijeme sublimacije ljepote i ponovljivosti ljudskih sudbina. U granicama tog protuslovlja kreću se temporalne mogućnosti Schulzova svijeta.

Vidjeli smo: mitografska je kritika željela u Schulzovu projektu Knjige vidjeti pra-smisao, prvotni uzrok, kao emanaciju stanovite ideje (Boga, *logosa*); Stala prosvjeduje protiv jednoznačnosti takva pristupa: protiv se ontocentrizmu (u tumačenju koncepcije degradirane stvarnosti koja pretpostavlja neku "idealnu" stvarnost), protiv se i logocentrizmu (prema kojoj stvarnost postoji samo u jeziku, pa valja istraživati tzv. preoblikovanja). Implicitno, protiv se svakom "religioznom" čitanju Schulza. S druge strane, u koncepciji Knjige vidi fundamentalnu dvojnost između ("praznog") Središta i (mnoštvene) Margine, jedinstva i razlike koja se i opet razdvaja, i iz koje se generira čitav Schulzov Tekst.

Na taj način Schulzovo stvaralaštvo, sazdana na direktivi "dozrijeti do djetinjstva", i samo postaje emanacijom Knjige; naravno, u dvostruko degradiranoj stvarnosti i to je samo blijeda kopija Autentika, originala. Tu podvojenost Schulzove stvaralačke strategije potvrđuje i koncepcija pripovjedača: uz djetinjeg, infantilnog istraživača "genijalne epohe" u instanciju pripovjedača ugrađen je i zreli pripovjedač, netko tko iz sebe ima razočaranja u povijesti i materiji u kojima, kao "drugotni demijurg", strasno želi rekonstruirati "genijalnu epohu" i Knjigu objavljenja – jer ne može dospjeti do pra-Knjige, do Središta. Naravno, iz tog procijepa rađa se uvijek nova potraga, pismo.

Zaključimo – topos Knjige objavljuje se u Schulza u četiri oblika:

1. kao *leksem* s površine teksta, tj. kao metafora koja u "poglavljima" sastavlja Knjigu prirode;
2. kao *knjiga*, tj. mnoštvenost degradirana Autentika;
3. kao *Knjiga-projekt*, proizašla iz žudnje za Autentikom koja se ostvaruje i na razini fenotipa, i na razini genotipa;
4. kao *smisao*, tj. u funkciji autoreferencijalnosti – kao strategija vlastita djelovanja i življenja; tu ona postaje prefiguracijom "knjige života".

Međutim, svi se navedeni "žanrovi" međusobno tumače, i esencijalno, i funkcionalno. Svi su oni, naime, rezultat hipoteze o postojanju Središta – Središta spram kojega sve ostalo postaje Margina.

Na taj način postmodernističko čitanje Knjige samo dopunjuje modernističko. Objavljuje se kao dinamička invarijanta modela. Zato ćemo se složiti sa stavom Jer-

zyja Jarzębskog: dok Stalina knjiga "ocrtava samo jedan pol Schulzova svijeta – drugi ostaje na svom starom mjestu" (Jarzębski 1995: 15). Jer, ako je Knjiga Svijet – nije li povijest Schulzove recepcije još jedan dokaz da totalitet i razlika ne mogu jedan bez drugog? Da Središte ima Marginu, a Margina Središte? Da su dio iste logičke strukture u kojoj participiramo? Da su dio iste, odavno napisane Knjige?

IZVORI

Schulz, B. 1989. *Opowiadania. Wybór esejów i listów*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź.

1992a. *Mitizacija stvarnosti* (hrv. prijevod eseja *Mitizacja rzeczywistości*). Preveo Zdravko Malić, "Gordogan", 1992/36, str. 13-14.

1992b. *Stanisławu Ignacju Witkiewiczu* (hrv. prijevod pisma). Preveo Dalibor Blažina, "Gordogan", 1992/36, str. 121-124.

LITERATURA

Bolecki, W. 1982. *Poetycki model prozy w dwudziestolecu międzywojennym*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Warszawa, Kraków, Gdańsk, Lódź.

Chevalier, J., Gheerbrant, A. 1989. *Rječnik simbola*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb.

Curtius, E. R. 1991. *Evropska književnost i latinsko srednjovjekovlje*. Matica hrvatska, Zagreb.

Ficowski, J. 1992a. *Regiony wielkiej herezji. Rzecz o Brunonie Schulzu*. Wydanie III poprawione i uzupełnione. Słowo, Warszawa.

1992b. *W poszukiwaniu partnera kongenialnego*. U: *Czytanie Schulza*, TIC, Kraków, str. 18-32.

Gryszkiewicz, B. 1980. *Ironia i mistycyzm*, "Miesięcznik Literacki", XVII/1980, nr 3(163), str. 84-92.

Jarzębski, J. 1989. *Wstęp*. U: Bruno Schulz, *Opowiadania. Wybór esejów i listów*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, str. III-CXXIV.

1992a. *Vrijeme i prostor mita i mašte u prozi Brune Schulza* (hrv. prijevod teksta: *Czasoprzestrzeń mitu i marzenia w prozie Brunona Schulza*, U: *Powieść jako autokreacja*, Wydawnictwo Literackie, Kraków-Wrocław, str. 170-226). Preveo Dalibor Blažina. "Gordogan", br. 36, str. 36-67.

1992b. *Czytanie Schulza*. U: *Czytanie Schulza*, TIC, Kraków, str. 5-17.

1995. *Krzysztofa Stali podróż do krańców rzeczywistości*, Uvod u: Krzysztof Stala, *Na marginesach rzeczywistości*; Instytut Badań Literackich, Warszawa, str. 5-16.

Lindenbaum, S. 1992. *Wizja mesjanistyczna Schulza i jej podłoże mistyczne*, U: *Czytanie Schulza*, TIC, Kraków, str. 33-67.

Sandauer, A. 1982. *O sytuacji pisarza pochodzenia żydowskiego w XX wieku*. Czytelnik, Warszawa.

1992. *Degradirana zbilja (o Brunie Schulzu)* (hrv. prijevod teksta: *Rzeczywistość zdegradowana. Rzecz o Brunonie Schulzu*. Prvi put u: "Przegląd Kulturalny" 1956, nr 31. Preveo Dalibor Blažina. "Gordogan", 1992, br. 36, str. 15-35.

Stala, K. 1995. *Na marginesach rzeczywistości. O paradokсах przedstawiania w twórczości Brunona Schulza*. Instytut Badań Literackich, Warszawa.

Sulikowski, A. 1978. *Twórczość Brunona Schulza w krytyce i badaniach literackich (1934-1976)*. "Pamiętnik Literacki", z. 2, str. 264-303.

1986. *Projekt Księgi: Irzykowski, Schulz, Flaszen*. "Znak", nr 1., str. 84-96.

SUMMARY

BRUNO SCHULZ: THE BOOK

The article contextualizes the work of the Polish writer Bruno Schulz (1892-1942), in particular his two collections of stories, *Cinnamon Shops* and *A Sanatorium under a Clepsydra*, within the development of the *topos* of the Book in the history of world literature. At the same time, two basic critical positions are formed in the history of reading, i.e. of critical interpretations of Schulz's work and the notion of the Book as the core of his ontology, aesthetics and poetics are discovered as producing a range of epistemes, from modernist symbolism to the tradition of Judaic philosophy and mythographic criticism. The second departs from the fundamen-

tal postulate of postmodernism, i.e. the dissemination of meaning and differentiation as the basic ontological principle of Schulz's world. On the basis of examples on which the multilayered use of the notion of the Book – growing into the *topos* of the Book-Nature, i.e. the meaning itself – is verified, the article concludes that the two interpretative traditions are not mutually exclusive, but mutually complementing and confirming, just as Schulz's central position in literature is confirmed by his basic position – marginality in relation to a mythologized Centre.

